

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

SAMTIDEN

VECKOSKRIFT

FÖR

POLITIK OCH LITTERATUR

UTGIFVEN AF

C. F. BERGSTEDT.

N° 45.

Lördagen den 9 November

1872.

Strafflagar och fängelseväsende.

I.

Man hör ofta klagas deröfver att en så stor del af samhällets uppmärksamhet och ekonomiska medel skola medtagas för omsorger om dess brottsliga medlemmar, och man vill finna en orättvisa deri att de oskyldigt lidande icke äro i samma eller högre mon föremål för allmänt omhuldande som de hvilka endast lida hvad de genom sina gerningar förskyllat. Denna klagan är orättmätig i två afseenden; de friske behöfva ingen läkare, såsom vi lärt af evangelium, och omsorgen om de sjuke är en oeftergiflig nödvändighet, så vida icke smittan skall utbreda sig än vidare. Hela samhällets säkerhet beror derpå att de felande rättas och brottens tillväxt hämmas; de medel som för detta ändamål användas äro icke bortkastade, och det skulle blifva samhället ojemförligt dyrare att, om sådant vore tillåtligt eller ens praktiskt utförbart, genast skilja ifrån sig hvarje öfverträdare af lagen och öfverlemna honom åt tillintetgörelsen.

Vi hafva såsom folk betraktade smickrat oss med den föreställningen att vi i upplysning och humanitet beträffande brottmålslagstiftningen stå om ej framför, åtminstone i jemnbredd med verdens mest hysade nationer. Mildhet är ett af de utmärkande dragen i vår lagstiftning, och denna stora grundsats har erhållit ett rö-

rande uttryck i en af våra gamla domare-regler, som af ålder stå framför Sveriges Rikes Lag. Det heter deri (regeln 25): »Ingen ting är domaren så storligen af nöden som beskedlighet, att han vet när han skall vara sträng och när han skall vara mild i lagen, ty all straff bör vara till förbättring, och straffet bör vara sådant, om möjligt är, att det icke förhindrar honom som straffad varder till att bättra sig.» Det tillägges att ett sådant hinder möter för brottslingars förbättring som lidit vanärande straff, ty om sådana som en gång blifvit af lagen bränmärkte också fly bort bland främmande menniskor, der ingen känner dem, »och vilja sedan bättra sig och föra ett godt lefverne, så varda de aldrig betrodde, och är det straffet honom som straffad är ett hinder, och blifver han deröfver förtviflad och värre än han var till förene, och hade för den skull bättre varit att han strax mist lifvet. . . . Derföre skall domaren i sådana saker bruka beskedlighet, att man icke tager ett ondt och gör det hälften värre, men lagen kräfver alltid förbättring, och till förbättring bör hon drifven varda.»

Genom denna högsinnade förklaring är all tanke på hämd eller vedergällning uteluten ur lagstiftningen, och det lidande som tillfogas den felande uppstalles ute-

slutande såsom ett medel till hans egen förbättring, på samma gång som det bör tjena att ingifva andra en helsosam varning att icke vandra i hans fotspår. I denna anda har vår lagstiftning blifvit ofärligt mildrad och fängelseväsendet i grund ombildadt i syfte att verka till fångens sedliga förbättring. Strafflagen af den 16 februari 1864, länge och omsorgsfullt förberedd genom partiella förordningar, var ett rätt stort steg framåt, och vi hafva ej stannat dervid utan ytterligare infört mildringar, såsom i fråga om ansvar för iterrade tjufnadsbrott, till hvilken af den sista riksdagen beslutad straffnedsättning kongl. maj:t i dessa dagar meddelat sitt samtycke. Men sådana reformer få aldrig hvila utan måste följa samhällets ständigt fortgående utveckling. I den mon kristendomen bättre genomtränger det allmänna medvetandet, och lagstiftaren klarare fattar samhällets ändamål samt inser sättet att uppnå det, måste äfven grundsatserna för straffväsendet underkastas förnyad granskning, dess principer renas, dess tillämpning klädas i mänskligare och förnuftigare former. Den utvidgade ekonomiska erfarenheten kommer sökandet efter det teoretiskt riktiga till hjälp: man finner att den människovänligaste lagstiftningen också är den billigaste, ty de utgifter som göras å en sida återkomma som besparingar å en annan.

Då vi för några veckor sedan gjorde våra läsare bekante med ett nytt arbete af justitierådet Olivecrona, »Om orsakerna till återfall till brott och om medlen att minska dessa orsakers skadliga verkningar», yttrade vi vår afsigt att återkomma till ett närmare betraktande af några delar af denna anmärkningsvärda skrift. Vi göra det nu, mindre med afsigt att föranleda någon särskildt formulerad framställning vid den snart förestående riksdagen, än för att i mon af vår förmåga bringa ämnet under allmänhetens uppmärksamhet, och visa att det är deraf förtjent. Brottsmålslagstiftningen och behandlingen af förbrytare sammanhänga så nära med de stora sociala frågorna, att det vore ett mycket stort misstag, om man ville föreställa sig att detta problem har att söka sin lösning uteslutande hos fackmännen och de lagkunnige. Det behöfs lagberedningar och komitéer för att gifva form åt de förändrade rättsföreställningarna, men det for-

dras allmänna sympatier hos alla klasser af medborgare för att stödja och uppmuntra fackmännen i deras arbete.

Om en läkare skulle behandla benbrottpatienter på det sätt att han under läkningen hölle dem strängt fästade i samma ställning, i afsigt att förekomma uppbyggnad under en för alla klasser af skador noga utstakad tiderymd, ett, två, fyra eller tio år, utan afseende på de särskilda organismernas egen läkedomskraft och de speciella omständigheter som kunde i hvarje fall fördröja eller påskynda återställandet, skulle det sunda förnuftet känna en stark benägenhet att draga visheten af hans medicinska anordningar i tvifvelsmål. Men om han dertill gjort sig till regel att, när den lagstadgade läketiden gått till ända, på en gång aftaga alla banden, undan draga patienten allt stöd af kryckor och käppar och handlöst utskjuta honom på en hal is, för att ådagalägga framgången af läkedomprocessen, så skulle sannolikt ett sådant handlingssätt för den olärde synas på en gång oklokt och grymt: man skulle vilja hålla hundra mot ett att den som utsattes för ett sådant äfventyr ovilkorligen måste falla och göra ett arm- eller benbrott ännu värre än det förra. Och ändå är detta hvad staten gör med den frifriga brottslingen. Efter att i årtal hafva varit andligen spjeldad, beröfvad hela sin handlingsfrihet, nästan all känsla af ansvar, kastas han, när fängelsedörren öppnas, å nyo ut i ett samhälle hvars förtroende han förverkat, utan stödet af en vänlig arm, på denna hala is som heter medmänniskors afsky och misstro. Det blåser en häftig storm emot honom, och ändå måste han icke blott stå säker på sina fötter utan dertill hafva i beredskap ett artificiellt stöd, som kallas *laga försvar*, utan hvilket han snart, äfven med det oklanderligaste uppförande, är å nyo hemfallen åt fängelset. Huru kan man då vänta att han skall stå upprätt, då endast ett sammanträffande af särskildt gynnande omständigheter synes kunna skydda honom mot återfall?

Hr Olivecrona har i sitt arbete uppställt åtskilliga tabeller för att visa frekvensen af återfall till brott under de närmast förflytna åren. Vi beklaga att de ej äro så öfverskådliga som det varit önskligt för mängden af läsare, men det är naturligtvis en ganska svår sak att i en fullt fatt-

lig statistisk form uttrycka fluktuationerna i brottslighet, och författaren sjelf medger att beräkningarna i somliga fall icke äro alldeles tillförlitliga. Om vi rätt fattat hans redogörelse för itererade tjufnadsbrott, så blifver procenten af de under hvarje år till fängelserna återkomna, förut straffade personer i medeltal 30 proc. för dem som skola straffas för andra resan, 50 proc. för dem som skola straffas för tredje resan, och icke mindre än 67 proc. för dem som fallit för fjerde gången, i genomsnitt beräknadt för åren 1867—70. Detta skulle med andra ord vilja säga, att af dem som undergått straff för första resan stöld är det endast $\frac{7}{10}$, af dem som lidit för andra resan blott hälften, och af dem som undergått bestraffning för tredje resan icke fullt tredjedelen, som *icke tills vidare* låtit afhöra sig med förnyad förbrytelse. Detta är onekligen ett högst oroande förhållande, så mycket mer som den nyss ofvan omnämnda förkortningen i strafftiden för upprepad tjufnad icke kan undgå att för den närmaste framtiden öka procenten af de återfallande; men såsom full bevisning kunna vi icke mottaga dessa siffror, och vi anmärka derjemte att procenten af återfall var något mindre under de båda sista åren än under 1867 och 1868, då antagligen dessa årens felslagna skördar och den deraf följande arbetslösheten ingått såsom en viktig faktor i brottslighetens förökande.

För att kunna efter statistiska data med säkerhet bedöma återfallen i brott, måste man för en längre tiderymd känna icke blott antalet af de förut straffade som under ett visst år återkommit till fängelserna, utan fast mer antalet af dem som en gång straffade låtit sig för framtiden rättas, och denna siffra kan icke med full tillförlitlighet erhållas så länge de äro i lifvet. Hvad vi emellertid sett ådagalagdt är värdt det allvarligaste behjertande, och man kan svårigen jäfva författarens resonnement, då han säger, att all den stund hvarje återfall till brott utgör det faktiska beviset att det redan undergångna straffet icke medfört den moraliska verkan som åsyftats, eller att de bestraffade individerna icke förmått afhålla sig från begäendet af nya brott, så ligger den slutsatsen nära till hands att bestraffningen, på det sätt den nu verkställes, blott ganska ofullständigt leder till

det afsedda ändamålet, de bestraffade brottslingarnes verkliga förbättring och återgång till en ärlig, nyttig verksamhet.»

Ehuru denna den felandes förbättring är straffets hufvudsak, få vi icke helt och hållet bortse från de öfriga ändamål hvilka lagstiftningen åtminstone hit till dags afsett, nemligen de laglydiga samhällsmedlemmarnes skyddande genom att för en tid taga i förvar notoriska lagbrytare och det afskräckande exemplet på andra af den ådömda bestraffningen. Hr Olivecrona lägger också på den senare omständigheten en icke ringa vikt, och han synes till en viss grad dela deras åsigt som säga att så länge fängselifvet erbjuder brottslingen utan alla hans egna bemödanden en utkomstrygghet och lefnadsbeqvämligheter, som för mängden af landets arbetande befolkning äro hopplöst otillgängliga äfven med deras största ansträngningar, så länge verkar utsigten på fängelset snarare såsom en uppmuntran till brott än såsom ett återhåll. Vi torde i det följande få anledning att återkomma till det förslag han framställt till rättelse i detta förhållande, och vi anmärka för ögonblicket endast att denna sida af straffändamålet synes oss egnad att träda i skuggan i samma mon som fångens sedliga pånyttfödelse blir hufvudsaken, och vi finna deri ingen ting oroande. Ingen ådrager sig med flit en sjukdom för att få åtnjuta den ypperliga vård som nu mera egnas patienterna på våra offentliga helsovårdsinrättningar, och ingen lärer hellre afsäga sig sin frihet för att blifva underkastad den andligt patologiska behandling som människokärlek och sakkunskap i förening sträfva att införa i våra fängelser. Varningen för öfverträdelserna måste ligga i det *plus* af verkligt, icke blott skenbart, välbefinnande som är laglydighets följd, och i den stränga sedliga disciplin som skulle vara fängelseinrättningens regel, mer än i de lekamliga umbäranden som fångarne ändå alltid till en viss grad måste vara underkastade.

Återfallen till brott kunna icke hafva några andra anledningar än de första brotten, nemligen den brist på sedlig kraft att motstå det onda som i de flesta fall är en följd af försummad uppfostran, men i många fall äfven af positift dåliga fördömen. Så till vida har denna återfallsfrekvens ingen ting i sig sjelf oroande:

de som en gång genom sedlig vanvård, och oftast dertill af ekonomisk nöd, blifvit kastade i brottets armar lyckas sällan lösricka sig ur dess ihärdiga omfamning; det enda nya faktum som tränger sig på vår uppmärksamhet är icke fängselifvets oförmåga att förbättra — ty det visste vi förut — utan den omständigheten att vi sjelfva blifvit på ett smärtsammare sätt medvetne om denna oförmåga, och att vår generations bättre uppfostrade mensklighetsinstinkt i detta missförhållande kräver rättelse. Men detta är också hufvudsaken. Om det är sant att en dygdig vandel säkrast grundlägges genom en god uppfostran i ungdomen samt genom visa åtgärder för beredandet af en säker utkomst, och den sorgliga åsigt är en gång för alla öfvergifven enligt hvilken den som en gång öfverträdt samhällets lagar måste gifvas hopplöst förlorad, då är det klart att brottslingens behandling under strafftiden måste i första rummet riktas på att gifva hans mannaålder den möjligast bästa ersättning för den sedliga uppfostran och den ekonomiska vägledning han i barndomen nödgats umbära: då är han att betrakta såsom ett fullvuxet skolbarn, som behöfver en ömsint och allvarsam upptuktelse till det goda, men icke såsom ett skadedjur, hvilket samhället har rätt att qväsa och söndertrampa.

I maskinernas tidevarf har uppfostringsmaskinen tills vidare förblifvit oupptäckt, och lord Stanley hade nog rätt den gången då han i engelska parlamentet förklarade att människans sedliga förbättring aldrig kan blifva en mekanisk förrättning. Ensligheten inom cellväggarna är endast ett negativt förbättringsmedel: ogräsrensningen är en nödvändig åtgärd för plantans växtlighet, men den gör icke sådden öfverflödig. Det fins utan tvifvel individer som till fängelset medföra egna tankefrön, hvilka endast behöfva cellens tystnad och afstängningen från andra främmande inflytelser för att utveckla sig, men dessa äro det lilla fåtalet, och för mängden af förvända sinnen blifver denna enslighet, om hon icke mildras af deltagande människors tröstande samtal, ofta endast en källa till slapphet, sinnesslöhet och kanske fullständig förtviflan, ett medel att föröda viljekraften och föresatserna till det goda i stället för att stärka och befästa dem.

I sitt berömda arbete »Om Fuldbyrdelse

af Strafarbeide» yttrar justitierådet Bruun, chefen för det danska fängväsendet, att om fången icke mottager någon inverkan till det bättre, kan man med temligen säkerhet antaga, att om han än ej lärer mera ondt, blifver han under ensamhetens skadliga inflytelse likväl försvagad och urholkad, hvarigenom han således åtminstone blifver moraliskt svagare. Hr Olivecrona sätter såsom första anledning till de talrika återfallen att staten underlåter det direkta arbetet på fångens andliga förnyelse. Han förses, det är sant, med andliga och sedolärande böcker, får hvarje söndag deltaga i offentlig gudstjenst och erhåller äfven någon gång under loppet af veckan besök och undervisning af den för ändamålet aflönade fängspredikanten; men detta är ej nog att verka den åsyftade sinnesförändringen, hvilken måste utgå från ett fortsatt bemödande af ädla och varmhjertade människor, som ofta nalkas honom med religionens tröst och den menskliga lefnadskloketens lärdomar, som oupphörligt aktgifva på hans sinnestillstånd, och som efter utståndet straff räcka honom den vänliga arm på hvilken han kan stödja sina första stappande steg på de hederliga föresatsernas bana.

Onekligt är att den tid de svagt aflönnade predikanterna vid våra svenska fängelser kunna använda på hvarje särskild fånge är alldeles för knapp att uträtta hvad som afses, äfven om dessa män vore i rikaste mått utrustade med de sällsynta egenskaper som deras viktiga kall kräver. Hr Olivecrona har beräknat att vid straffängelset på Långholmen kan predikanten endast använda omkring 2 timmar om året enskildt för hvarje fånge, vid de öfriga större straffanstalterna på sin höjd dubbelt så mycket, och det är klart att härmed kan ingen ting uträttas. Han antager att lärarekrafterna behöfva betydligt förstärkas, och han vill finna medel dertill uti en indragning på den i hans tanke nog öfverflödiga fängskosten, som, om endast köttfödan ett par gånger i veckan utbyttes mot billigare vegetabilisk, skulle kunna inbringa en besparing af mer än 60,000 rdr om året, ungefär dubbelt så mycket som nu åtgår till samtliga fängspredikanternas aflöning. Af kapten von Meutzers utmärkta lilla bok, »Anteckningar öfver fängelser», hvarom vi för några månader sedan sökte

gifva våra läsare någon föreställning, erfar man att fängelsekosten i Sverige är rikligare än i flere andra länder, så att till exempel i Tyskland gifves endast kött fyra gånger om året, på de tre stora högtiderna och kejsarens födelsedag. Vi hafva svårt att bilda oss någon egen föreställning om detta ämne, som i främsta rummet bör ses ur hygienisk synpunkt. Staten har icke rätt att beröfva någon fånge de kroppskrafter med hvilka han efter återvunnen frihet skall på ärligt sätt förtjena sitt uppehälle, men vid sysslolöshet eller föga ansträngande arbete är den vanliga fångdieten säkert öfverflödigt och tål förmodligen indragningar, om den också vid strängare arbete torde behöfva hållas lika hög. Man finner också af hr v. Mentzers skrift att vid utländska fängelser afpassas kosthållet noggrant efter det arbete som förrättas af fångarne.

Äfven i ett annat afseende har svenska staten mot fångarne förfarit med en liberalitet som knappast i något land har sin motsvarighet, i det han tillåter dem att behålla fulla tredjedelen af sitt arbetes bruttoinkomst. Dessa medel äro afsedda att lätta deras utkomst när de komma på fri fot, men de bidraga kanske lika ofta till deras förderf. Det är exempel på att straffångar som suttit länge inne på en gång utbekommit besparingar af flere tusen riksdaler. Den långa frihetsförlusten har vant dem ifrån beräkning och mätta, den plötsliga rikedom, för hvars förvärfvande de använt hvarken ansträngning eller beräkning, bländar deras inbillning, dåligt sällskap utbreder sina lockelser, och inom några veckor eller dagar är det stora kapitalet bortödsladt på spel och utsväfningar, genom hvilka förderfvets svalg är öppnadt bredare än någonsin till förene.

Vi hafva föreställt oss att dessa besparingar, hvilka öfver allt, ehuru i ringare grad, tillåtas fången, skulle kunna blifva ett medel till hans moraliska och ekonomiska uppfostran. Det är billigt att fången till uppmuntran får använda någon liten del af hvad han förtjenar på att mildra sin hårda lott genom några ökade bekvämligheter, och det är väl betänkt att bereda honom en liten reserv för de första stegen på hans nya bana, om denna besparing lemnas, såsom annorstädes sker, i häuderna på välvilliga och erfarna

menniskovänner, hvilka lära honom att der af göra det bästa möjliga bruk. Men om ordet »straffarbete», detta dåliga uttryck för en nyttig och nödvändig sak, skall hafva någon betydelse, så måste det väl vara den, att förbrytaren skall med afkastningen af sitt arbete godtgöra någon del af det onda han förorsakat genom sitt lagbrott. I första rummet borde visserligen staten fordra ersättning för sina kostnader, underhåll, bevakning, ränta å byggnadskapitalet o. s. v., men den nöjer sig med en sjettedel af bruttovinsten och använder äfven denna till välgörande ändamål. Så mycket större skäl vore det väl då för den fordran att fången skulle med produkten af sitt arbete söka godtgöra de enskilde som han förfördelat, så att tjuften till exempel dermed återbetalte det stulna, som icke blifvit på annat sätt återställt. En sådan fordran synes emellertid, efter det gängse sättet att tänka, så orimlig att en beryktad inbrottstjuv, som genom plundringen af en offentlig kassa tillfogat den förvaltaude embetsmannen en högst känbar förlust, men som efter ett tioårigt fängelse trädde ut i lifvet med en behållning af flere tusen riksdaler, kunde möta kassaförvaltarens billiga anspråk på ersättning med den hänfulla anmärkningen att preskriptionstiden var tilländagången. När i forntiden ett dråp blef begånget, öfverlemnades dråparen såsom träl åt den dödes fränder, på det att de måtte till sin nytta använda hans arbetskraft i ersättning för den dräptes. Nutidens finare känsla af rättvisa har ingen ting emot att mördaren, som beröfvat en fattig familj dess enda stöd, kapitaliserar tusentals rdr, hvilka han efter vunnen frihet kanske bortkastar på lastbara tidsfördrif, medan offren för hans brott och hans egen familj falla såsom en börda på kommunerna eller på den enskilda människokärleken. Huru skall fångens rättskänsla väckas under sådana förhållanden? Han arbetar, om det behagar honom, för att skaffa sig medel till sina njutningar eller för att bereda sig en sparpenning att dermed köpa sig »laga försvar» af någon som gjort till en industri att bevilja denna onyttiga formalitet och derför låter väl betala sig, och han aflägger resten för framtida behof; men i alla händelser arbetar han endast för sig sjelf och får aldrig lära hvad det vill säga att godtgöra och

försona. Hvilket ypperligt medel skulle ej arbetstvånget kunna blifva, icke blott att lära honom de yrken med hvilkas utöfning han i framtiden skall på hederligt sätt försörja sig, utan, hvad lika viktigt är, att upprifva själfviskhetens groddar ur hans hårdnade hjerta, länka hans sinne till baka i solidariteten med hans medvarelser och i själfva straffet låta honom smaka ljufheten af trogen pligtutöfning! En god religionslärare kan uträtta mycket, och ännu mer omsorgsfullt organiserade samfund af upplysta och erfarna menniskovänner, sådana som mångenstädes i andra länder uppväxt för att arbeta på fångarnes förbättring och taga hand om dem när de vinna befrielse. Men inga blotta förmaningar, uppbyggelsestunder och sedelärande samtala kunna i och för sig verka allt det goda som de kunna åstadkomma i förening med ett välregleradt arbete, hvars mening är klar för den som utför det, och hvars produkt hjälper honom att till en viss grad återköpa det förflutna samt att köpa en bättre framtid.

I andra länder, såsom i Belgien, hör det till regeln att staten använder fångens arbetskraft till att göra sig betalt för sina omkostnader. Håndtverkerier inrättas i fångelserna för statens behof, vid hvilka vapen, kläder, skodon och andra förnödenheter för armén i första rummet förfärdigas. Härigenom vinnes den stora fördelen att fångarbetet icke konkurrerar med det fria arbetet, men äfven der fångarnes arbetskraft uthyres åt enskilda industrichefer, är man mycket angelägen att tillse, att icke den färdiga produkten kastas i marknaden till pris som underbjuda den ärliga arbetarens. Valet af arbetsarten är således en administrativ angelägenhet, som är underkastad den omsorgfullaste pröfning. Hos oss går det så till att fångelsedirektören, som har en tredjedel i arbetsförtjensten,

anskaffar sådan sysselsättning åt fångarne som bäst lönar sig eller som lättast kan erhållas. Ingenstädes utom vårt land, så vidt det är oss bekant, har fångelseföreståndaren delaktighet i vinsten eller utslutande rättighet att bestämma arbetet. Derigenom har också inträffat att fångarne vid våra straffanstalter sysselsättas med en fabriksindustri vid hvilken de i det fria tillståndet icke hafva någon utsigt att vinna anställning, eller med förfärdigande af askar för tändstickor, eller med rensning af kaffeböner, m. fl. latmansförrättningar, som hvarken kunna kallas straffarbete eller innehålla någon öfning i sådana yrken hvori fångarne efter sin utgång ur fångelset äro anvisade att söka sitt uppehälle.

Huru staten skall reglera arbetet vid fångelserna, så att det på en gång blir mest inbringande och meddelar den bästa yrkesuppostran för dem som verkställa det, den stora frågan skola vi icke här upptaga till betraktande. Men olöslig är den icke, såsom främmande länders erfarenhet visat. Der man indelat fångarne i flere klasser, inom hvilka de flyttas efter sitt väl- eller illaförhållande — och detta är händelsen i de flesta samhällen med högt utbildadt fångelseväsende — har man i de sista graderna, och såsom förberedelse för den fullständiga friheten, infört flyttande fångelser och flere slag af arbetskolonier, hvarom vi torde få tillfälle att nämna något i en följande artikel. Vår afsigt har denna gång endast varit att visa, huru mycket ännu återstår för våra lagstiftare att uträtta på detta område, och icke blott för lagstiftarne utan också för de enskilde, ty den sanna politiska friheten består icke deri att hvar och en får en röst i samhällets angelägenheter, utan fast mer deri att alla, eller i det närmaste alla, få hvar sin del att lyfta af samhällets bördor.

Madame Vigée Le Brun.

Artist, verdensdam, författarinna.

Det är ett vackert drag hos de nu varande fransmännen att de med förkärlek framsöka sina äldre minnen och i den nu lefvande generationens erinring återföra betydande personligheter, som varit glömda

eller hålla på att blifva det. Det var icke länge sedan vi hade tillfälle att visa, huru en sådan vacker pietet blifvit på sista tiden utöfvad mot den älskvärda skalden och högsinnade martyren *André Ché-*

ner's minne. Samma hyllning har blifvit egnad åt den qvinna hvars namn vi skrivit öfver dessa blad, i det hopp att hennes hastigt utkastade bild icke skulle vara helt och hållet ovärdig våra läsares uppmärksamhet; man har å nyo utgifvit hennes memoirer, författat nya lefnadsteckningar öfver henne och föranstaltat afbildningar af hennes bästa taflor.

Man misstager sig mycket, om man tror att den borgerliga förtjensten var förnekad allt erkännande under den gamla régimen i Frankrike: snillet hade då som nu rätt att öfverskrida börsprivilegiernas vanliga ramar. M:me Vigée Le Brun var långt ifrån högborn, men ändå var hon hemmastadd i sin tids högsta kretsar. Om hon såsom konstnär var en storhet af allra första ordningen, tilltro vi oss icke att afgöra; men hennes taflor äro icke den enda orsaken till hennes förtrolighet med den stora världen: hennes ovanliga skönhet, hennes glänsande esprit och öfriga älskvärda egenskaper kommo hennes konstnärstrykte förträffligt till hjälp. Hennes raska och behagfulla pensel förde under mer än ett halft århundrade hela den höga europeiska societeten i hennes atelier och förvärfvade henne utmärkelser af alla slag, men det var hennes personliga egenskaper som gjorde henne till en välkommen och firad gäst i den tidens förnämsta kretsar. Hennes mémoires äro fulla af tilltalande tidstaflor, i hvilka det icke fattas någon person af betydelse, från Marie-Antoinette och m:me Dubarry, ända ned till juli-monarkiens utmärktheter af alla slag. Med den största förkärleken dröjer hon vid den förnäma societeten under Ludvig XVI; det var en tid som hon förstod: de som följde voro henne främmande. Hon skriver såsom hon målar, säger en af hennes biografier, det vill säga med snille, finhet och qvinlighet, ty hon var framför allt *dame*, och hennes porträtter med pennan uppväga ofta dem hon utfört med penseln.

Elisabeth-Louise Vigée föddes i Paris 1755; hennes fader var en utmärkt miniaturmålare, qvick, älskvärd och rättskaffens; hennes moder, vacker, begåfvad och dygdig, hade alla egenskaper som erfordrades för en god husmoder. Den stora världens fina och lätta manér trängde ända ned i borgarhusen, och Elisabeth Vigée's barndomshem var, i sina begränsade vilkor, utmärkt

af den goda ton som sedan gjorde henne hemmastadd i stora världen. Fadren erkände tidigt hennes framstående artistanlag och lärde henne teckna; för öfrigt inskränkte sig hennes uppfostran, efter tidens sed, till läsning af några andaktsböcker. »Den första roman jag läste», säger hon, »var *Clarisse Harlowe*, som gjorde ett djupt intryck på mig, men jag lärde först känna den efter mitt giftermål; ända dittills läste jag endast uppbyggelseskripter och utdrag ur kyrkofäderna, vid hvilka jag aldrig kunde ledsna, ty *der är allt sammans*, samt några af min brors skolböcker». Denna broder blef sedan akademikern och hofskalden Le Brun. Fadren dog vid unga år af ett nedsväljdt fiskben och lemnade enkan i mycket små omständigheter. Dottrens artistiska studier afbrötos för en tid, men några af familjens vänner skaffade henne utvägar att fortsätta dem. Historiemålaren Doyen och den berömda marinmålaren Joseph Vernet blefvo den unga konstnärinnans beskyddare och satte henne genom sin ledning och sina råd snart i tillfälle att bidra till hushållsbehofven. För att hvila och förströ sig gick hon till Louvren med sin mor eller besökte några enskilda konstsamlingar, der hon kunde utbilda smak och öga. »Så snart jag kom in i ett af dessa rika gallerier kunde man riktigt likna mig vid ett bi; så mycket kunskaper och minnen samlade jag till nytta för min konst, på samma gång som jag riktigt berusade mig med åskådningen af de stora mästar-nes arbeten.»

Hon arbetade ifrigt och modigt om dagen för andra, om aftonen för sig sjelf, men en femtonårig flickas arbete förslår ej att kläda och föda tre personer samt dertill hålla en gosse i skola. Det var sannolikt för att bereda sin dotter någon lättnad som m:me Vigée gifte om sig med mr Le Sèvre, en rik juvelerare i Palais-Royal, som hade anseende för rättskaffenhets, men som genom sin otroliga snålhet beredde de båda qvinnorna tusen små eländ, tog af flickan de penningar hon förtjent och letade i modrens gömmor efter Vigée's gamla kläder. Några vänner sökte för några timmar då och då undandraga den unga artisten det stjuftaderliga tyranniet, förde henne till Versailles och läto henne se dess konstsamlingar; i Marly eller Trianon kunde hon också se drottningen,

»omgifven af sina hvitklädda damer och majestätisk såsom en gudinna i spetsen för en tropp af nyfver». Emellertid fortsatte hon sina studier i Louvren jemte en ung vän, systerdotter till Vernet; för att bespara tid hade de unga flickorna med sig sin middag i en liten korg, hvars innehåll förbättrades med en liten bifstek, som de köpte hos en af portvaktarne i Louvren. Det var ett jemförelsevis muntert lif de förde, unga, vackra och arbetsamma som de voro. Glädjen var icke så dyrköpt som nu med förfina seder; gatorna voro fulla med polichinellteatrar och billiga *cafés-concerts*, der man utom musiken fick se fint folk gratis. Om söndagarne efter messan togo föräldrarne barnen med sig till trädgården i Palais-Royal, som då var mycket stor och vacker, med dammar och skuggrika alléer. Operan låg den tiden tätt invid, och när representationen var slutad, som skedde half 9 eller tidigare, hörde det till modet för alla eleganta damer att promenera i trädgården. Der gafs då musik under bar himmel af de bästa artister och förnåma amatörer. Demimondens damer började visa sig der, men de gingo ensamma och ingen tilltalade dem: sådant var den tiden emot den goda tonen.

Så förderfvade än sederna voro, visade den förnåma verdens *roués* en ridderlig aktning för dygdiga qvinnor. Den lättfärdiga marquis de Genlis och den utsväfvande hertigen af Orléans vågade icke tilltala m:lle Vigée när de mötte henne på gatan; den förre sade halfhögt till sin följeslagare: »den der går det icke an att säga något åt».

Vid sexton års ålder hade m:lle Vigée fullbordat ett porträtt af sin mor, som blef mottaget på målningsexpositionen och ådrog sig en liflig uppmärksamhet, sedan de berömdaste kännare offentligt uttalat sitt bifall. Hertiginnan af Chartres, svägerska till hertiginnan af Orléans, kejsarinnan Katarinas kammareherrar grefvarne Orloff och Schuwalow och flere framstående personligheter skyndade att göra beställningar. M:lle Vigée kom på modet, hennes atelier fylldes af celebriteter, och hon gick sjelf i den förnåma verden, bland annat hos den qvicka prinsessan Rohan-Rochefort, en släkting till kardinalen, som älskade att hos sig samla de mest lysande öfverlevorna från régence's dagar. M:lle Vigée satt hos

henne till bords med prinsessan af Loraine, som då var mycket på modet, samt hertigarne af Lauzun och Choiseul. Franska akademiens bevågenhet tillvann hon sig genom skänken af akademikerna Fleury's och Labruyère's porträtt, de lärde männen inviterade henne till sina sammankomster, och sjelfva d'Alembert, akademiens ständige sekreterare, hedrade henne med sitt besök.

Hennes sällsynta skönhet samlade kring henne en skara af beundrare, och mer än en af dem bestälde af henne sitt porträtt för att få tillfälle att förklara henne sina känslor. Hon hade emellertid en beundransvärd talent att hålla sig i respekt, och hennes gnistrande qvickhet kom henne dervid väl till pass: hon var en mästarinna i att med ett besmeddrag straffa de försmätna blickar som förrirade sig på den sköna målaren. Hennes ovanliga talenter och hennes nästan lika ovanliga moraliska egenskaper fäste vid henne en solidare och hederligare beundran. I samma hus som hon och fru Sèvre hade en ung tafvelhandlare, brorson till målaren Le Brun och sjelf målare, sin konsthandel; han var en bildad och förmögen man, och m:lle Vigée, som längtade från sin besvärande ställning i stjuftadrens hus, antog beredvilligt hans giftermålsanbud. Äktenskapet var icke lyckligt, men om deri fattades kärlek, så fans der aktning och granlagenskap. Le Brun, sjelf artist, begrep att en artist icke kunde lefva utan frihet, och han beviljade sin unga hustru allt det oberoende som var förenligt med heder och anständighet. Hennes anspråkslösa salon fylldes snart af celebriteter, man gaf spektakler och arrangerade konserter, der de förnämsta virtuoser utförde outgifna arbeten af de första kompositörer; det blef en utmärkelse att vinna inträde i ett så distingueradt sällskap.

Lefnadssättet vid hovet och i de högre kretsarne hade gifvit en egen riktning åt den franska konsten. När Watteau upptogs af den då nyss stiftade målareakademien, var det såsom »målare af galanta lustpartier». Den allegoriska smaken och den frivolt-poetiska kostumen fortlefde ännu i emot slutet af adertonde århundradet; tidens skönheter läto måla sig såsom nyfver och amazoner med långa hårbucklor, som utgöto skyar af puder, och hvita eller

perlgråa satinsläp till de korta, öppna roberna, som förde med sig hela dofter af parfumer. *La régence a passé par là*; det låg ett minne af denna prisade lättfärdighet, mildrad af ett mjukare behag. Denna blandning af yppig sinlighet och ungdomligt öfverdåd röjer sig på ett slående sätt i ett visst porträtt, som m:me Le brun vid 26 års ålder målade af sig sjelf. Det frapperar, säger en af hennes biografer, i synnerhet genom den egenomliga belysningen. Den unga artisten har inspirerat sig af Rubens' bekanta tafla, den s. k. *Chapeau de paille*, porträtt af hans andra hustru såsom madonna, hvars original fins i kyrkan S:t Jacques i Antwerpen. »Hon är afbildad med paletten i hand, stående, och med en svart mantilj vårdslöst kastad öfver axlarna. Hennes siden-deshabillé, *couleur de puce*, garnerad med en livonsrouleau, lemnar efter tidens modbröst och hals obetäckta. En halmhatt af spansk form, omgifven med en krans af vilda blommor och prydd med en lång grå plym, skuggar den öfre delen af det mest intagande ansigte. Man skulle vilja säga att en fantastisk bandithufvudbonad förirrat sig på hufvudet af en upprorisk skogsnymf. Ett svall af blonda lockar kringflyter den friska ansigtsovalen, det djupa och klara ögat blixtrar af qvickhet och lefnadsgladje genom den transparenta skuggan. Längre ned, i full belysning, tecknar sig hakans fina rundning, och deröfver ett par leende läppar, friskröda som ett korsbär.»

Det är svårt nog att säga hvar skönhetssinnet slutar och koketteriet börjar, men utan detta fina qvinliga behagssträf-vande, som uttrycker sig så tydligt i hennes nyss beskrifna porträtt, skulle hon icke hafva förstått att måla sin tids qvinnor så som hon gjorde. Den utsökta konst hvarmed hon draperade sina modeller ingick såsom ett betydande moment i hennes framgång och gjorde några af hennes porträtt till verkliga mästestycken. För en artist med ren smak måste utan tvifvel de på en gång småaktiga och öfverdådiga detaljerna i den tidens drägter göra svårigheter, men hon förstod att i sjelfva modets flärd inlägga något af det antika draperiets enkla värdighet. »Man bar då ännu icke sjalar, men jag ordnade breda och fladdrande skärp omkring lifvet och armarne, och

försökte derigenom härma den sköna stilen i Rafaels och Domenichino's draperier.» Hon kunde icke lida puder, berättar hon på ett annat ställe, och hon förmådde den vackra hertiginnan Gramont-Caderousse att icke begagna det när hon skulle sitta för sitt porträtt. Konstnärinnan ordnade sjelf deras hår som hon målade och anvisade dem med sin säkra smak de poser som bäst anstodo dem. »Jag bemödade mig att gifva de qvinnor jag målade deras rätta fysionomi, och dem som icke hafva någon — ty det fins sådana också — målade jag drömmande och liksom i en vårdslös hvila.»

Hennes flit var fabelaktig, och den lista hon uppgjort öfver sina arbeten innehåller mer än sexhundra porträtt, tvåhundra landskap och femton historiemålningar. Muséeerna i Louvren och Versailles förvara några af hennes bästa saker, och åtminstone en af hennes taflor, ett porträtt af en fransk hertiginna, har förirrat sig till Drottningholm; huru vida det i Sverige finnas flere saker af hennes hand kunna vi för tillfället icke afgöra. Hennes bästa taflor äro icke landskapen — hon hade medelmåttigt sinne för naturen — utan konungar, drottningar, stora herrar och stora damer, berömda konstnärer, skaldar, statsmän, finansier af alla europeiska nationer. Henner resor och umgänge hade förskaffat henne en otrolig människokänedom, och hon förstod, såsom alla stora mästare, att lägga karakteren på sin duk. Hon hade ett lifligt sinne för nationella egenheter: hon målade en svärmisk tyska såsom Iris, färdig att försvinna i lufttrymden, en blek polska såsom bayadère, i begrepp att aftaga sin sjal för att dansa sjaldansen. Det var furstinnan af Lichtenstein som hon gjorde till regnbägens genius. Naturligtvis fick luftens gudinna icke bära strumpor, och de bara fötterna på porträttet gifvo anstöt åt familjen. Men fursten var en man af fantasi: han lät vid foten af taflan måla ett par de näpnaste skor, och sade åt svärföräldrarne att de fallit af gudinnan när hon höjde sig mot skyarne.

M:me Le Brun hade just blifvit utnämnd till ledamot af akademien, när hennes tafla som föreställer Marie-Antoinette med hennes båda barn på en promenad i parken vid Fontainebleau satte kronan på hennes konstnärsrykte. »Jag såg drottningen i stor

parure; betäckt med diamanter, och i belysningen af en präktig sol förekom hon mig verkligen bländande. Hennes högburna hufvud öfver den sköna grekiska halsen gaf henne då hon gick något så inponerande och majestätiskt att man trodde sig se en gudinna midt ibland sina nymfer. Under den första sittningen tillät jag mig att tala med hennes majestät om det intryck jag mottagit, och säga henne hvilken adelhet hennes högt lyftade hufvud gaf åt hennes hållning. Hon svarade mig skämtande: icke sant, om jag icke vore drottning, skulle man säga att jag ser oförskäm ut?» Dessa ord bevisa på hvilken förtrolig fot hon stod med drottningen. Så berömd denna tafla med rätta blifvit, är det en af svensk hand öfver samma ämne som blifvit ännu berömdare, Wertmüllers stora målning i vårt nationalmuseum, som anses för det bästa porträtt af den olyckliga drottningen. Det vann vid världsexpositionen i Paris 1867 allmän uppmärksamhet, och om vi icke missminna oss gjorde då varande franska regeringen stora anbud för dess afstående.

Ofta qvarhöll henne Marie-Antoinette för att sjunga en duett med sig, ty m:me Le Brun hade en utmärkt röst och en utsökt musikalisk bildning. En gång hände det att artisen tappade en pensel under det hon satt vid arbetet med drottningens porträtt; majestätet böjde sig till golfvet för att upptaga den, ty m:me Le Brun befann sig i framskriden grossess. Denna aktning och denna framgång undgingo icke att väcka afund mot henne. När jag ser er och tänker på ert rykte, sade en beundrare till henne, tycker jag mig se strålar omkring ert hufvud. Se närmare efter, så skall ni finna åtskilliga små ormar bland de der strålarne, svarade artisen. Fördomen mot qvinnors konstnärskap var ännu så stor att man icke kunde tro m:me Le Brun hafva uppnått sin berömmelse utan offer af sin heder, och man utspredde berättelser huru hon tillsamman med Calonne, finansministern, plundrade statens kassor, samm i öfverflöd, gaf sardanapaliska fester och tände sina sandelbrisor med banknoter. Det kostliga var att Calonne hade ganska dåligt betalt sitt porträtt, och hvad som ännu mer ökade konstnärinnans förbittring, var att någon kunde tro henne intagen af en man som bar en så afskyvärd peruk. Reflexionen är målande för den tidens se-

der; oförvitlig, som konstnärinnan var i sin egen lefnad, syntes henne galanteriet en naturlig sak, men åtlöjet af en sådan förbindelse som med den gamle finansministern var henne olidligt. M:me Le Brun var ett barn af sin tid och delade dess fördomar. Hon var icke rik, men hennes förbindelser med samhällets förnämsta personligheter gjorde henne, när revolutionen slutligen utbröt, misstänkt som aristokrat, och en dag sade henne granne att hon icke var säker i sitt hem. Hon flyktade då med sin dotter till Invalidhotellet, der arkitekten Brongniart erbjöd henne en fristad. Hon omtalar i sina mémoires ett samtal mellan ett par arbetare, till hvilket hon var vitne under en promenad med m:me Brongniart. Vill du förtjena tio francs? frågade den ena. Kom då blott med oss. Du har intet annat att göra än att skrika: ned med den der, och i synnerhet skrika mycket dugtigt ned med Cayonne (Calonne). — Tio francs är en god förtjenst, svarade den andre, men icke om man får stryk för dem. — Prat, svarade den förste; det är vi som utdela stryket.

M:me Le Brun befann sig i Louvecienne hos m:me Dubarry, för att måla hennes porträtt, när man rådde båda att fly. Den forna favoriten reste till England, dit hon medförde sex millioner francs; m:me Le Brun tog förklädd till arbeterska vägen till Italien, och hela hennes reskassa utgjorde sextiofem louisdorer. Vi förbigå de faror och förlägenheter hvari hon ofta fann sig invecklad, så krent utrustad med penningar och åtföljd af ett litet barn. Emellertid öfvervunnos svårigheterna, och hon förtjente penningar så mycket hon behöfde. Italiens konstskatter intresserade henne mer än dess natur, men föga mindre än de gamla mästerverken intresserade henne det rörliga människolifvet, och hennes mémoires äro fulla af pikanta anekdoter om den tidens framstående personligheter. Bland andra figurerar der den namnkunniga lady Emma Hamilton, först värdshuspiga, sedan modell åt en bildhuggare, derpå *subjekt* åt en läkare, som visade henne för penningar såsom gudinnan Hygiea, vidare mätress åt en rik slösare, som sedan hon ruinerat honom sålde henne åt sin onkel, hvilken gjorde henne till sin hustru, ytterligare förtrolig vän med drottningen af Neapel, och slut-

ligen, innan hon afträdde från den stora världens skådeplats, förklarad älskariinna åt lord Nelson. Från Venedig berättar m:me Le Brun en anekdot, som är betecknande för tiden och stället. »Mr Denon presenterade mig för sin väninna m:me Marini, som sedermera blef gift med grefve Albridi. Hon var älskvärd och spirituel. Samma afton föreslog hon mig att följa sig till ett kafé, något som förvånade mig litet, efter som jag icke kände bruket på stället. Men jag blef än mer förvånad, när hon frågade mig om jag icke hade någon vän som kunde följa mig. Jag svarade att jag kommit ensam med min dotter och hennes sköterska. Nå väl, sade ändtligen m:me Marini: det måste åtminstone se ut som om ni hade någon. Jag skall för aftonen låna er mr Denon, som skall gifva er armen, och jag skall taga någon annans arm. Man skall tro mig broillerad med honom, och detta måste räcka så länge som ni stannar här, ty icke kan ni anständigvis gå utan älskare.»

De italienska städerna voro för fattiga att föda tusental af franska emigranter, och m:me Le Brun beredde sig just på att återvända till Frankrike, när hon mottog underrättelsen om konungafamiliens flykt till Varenes, hvilken händelse snart åtföljdes af andra ännu betänkligare. Hon styrde då sin kosa till Wien, der hon stannade i två år och gjorde många ryktbara bekantskaper, bland andra med målaren Casanova och den ryktbare furst v. Kaunitz, Maria Teresias minister och vän. Vid hans middagsbord föll en gång samtalen på Rubens och hans stora statsmannabildning, som gjorde honom till ambassadör. En gammal tysk friherrinna fann detta tal gudlöst, och invände att det väl var en ambassadör som roade sig med att måla. Nej, madame, svarade Casanova: det var en målare som roade sig med att vara ambassadör. För öfrigt var m:me Le Brun förtjust öfver de wienska damernas godhet och enkelhet; i synnerhet beundrade hon deras färdighet i handarbeten, när de i sällskap, på teatern eller konserter stickade strumpor åt de fattige.

Från Österrike tog m:me Le Brun vägen till Ryssland. Det är eget att se, huru sinnet för naturen och för den antika konsten syntes vakna till större lif hos henne, i den mån hon lemnade den leende södern

och hvad man kallar konstens klassiska land långt bakom sig. Den qvicka och sarkastiska världsdamen uppfattade skönheten af Kurlands skogar, hvilka hennes fantasi fylde med tusen klassiska bilder. »Jag såg i dessa skogar Diana åtföljd af sina nymfer, och på slätterna dansade herdor och herdinnor, sådana som jag sett dem i Rom på basrelieferna.»

I Ryssland fann sig m:me Le Brun snart hemmastadd och räknade bland sina vänner Stanislaus Poniatowski, grefvarne Stroganoff och Cobentzel, prinsessorna Bariatinski, Dolgorucki och Kurakin, samt för öfrigt en stor mängd af den förnämsta societeten, som i Ryssland aldrig tvekar att öppna sig för utmärkta främlingar och aldrig snålas på sitt guld mot berömda konstnärer. Hon uppehöll sig här omkring tio års tid och hade nyss bortgift sin dotter med en rysk diplomat, när underrättelsen om hennes moders död kallade henne till baka till Frankrike. Konsulatets stela seder och falska romerska konstsmak måste göra ett pinsamt intryck på den som sett och älskat *l'ancien régime* så som m:me Le Brun; också lefde hon under hela kejsartiden såsom under en elak dröm, ehuru mycke vänskap hon erfar af kejsarinnan Josephine och andra den tidens stora damer. Hennes man hade åt henne möblerat ett hotell i tidens smak, och hon mottog der den tidens notabiliteter. Hon trufdes emellertid icke länge hemma och begaf sig till London, som den tiden var medelpunkten för den förnämsta franska emigrationen, bland hvilken grefvarne af Artois och Provence höllo sitt hof. Här uppslog hon för tre år sin atelier, delande sin tid mellan strängt arbete och sällskapsförströelser. Hon blef väl emottagen af den högre societeten, men de engelska artisterna voro allt annat än älskvärda. Det uppstod ett skolgräl mellan de båda ländernas konstriktningar; man beskyldde m:me Le Brun för charlataneri och lade henne till last att hon efter fransk sed mottog sällskap i sin atelier. Den fina parisiskan gaf sina afundsmän hårdsmälta lektioner i godt vett, och hon hade just börjat försona sig med de engelska vanorna, när familjeangelägenheter kallade henne till Frankrike. Hennes måg, mr Nigris, för ögonblicket sekreterare hos prins Narischkin, var bosatt i Paris, och man hade underrättat henne att hennes dotter

der såg en mycket blandad societet, då modren begagnade sig af Nigris' tillfälliga frånvaro för att söka återföra döttern på bättre vägar. Det lyckades emellertid icke, och m:me Le Brun begaf sig å nyo på resor, denna gång till Schweiz, der hon målade m:me de Staël's porträtt och några landskap. Efter långvariga och vidsträckta resor kände hon sig ännu en gång dragen till baka till Frankrike och återvände till Paris, der bourbonernas restauration å nyo samlade omkring henne några af hennes gamla vänner. M:me Le Brun blef ännu en gång privilegierad hofmålarinna och en af den tidens mest framstående damer. Hon sjelf var icke mer ung, men hon hade ingen ting förlorat i personligt behag, knappast i skönhet: det såg nästan ut som om någon vänlig fé hade begäfvat henne med en evig ungdom. Åren hade icke böjt den höga gestalten, oskuld och sinnesfrid strålade ur hennes klara ögon. En stor sorg var henne förbehållen i det hon förlorade sin dotter, men hennes brorsdöttrars ömhet höll henne skadelös för denna förlust. Den ena af dem, m:me Fripier Le Franc, sjelf artist, upprätthöll på ett värdigt sätt glansen af det Lebrun-ska konstnärnamnet. Hon hade kopierat det förut omtalade porträttet med halmhatten, och en lördagsafton, hennes tants mottagningsdag, infann det sig i hennes egen salon, för att presenteras för hennes talrika gäster. Dessa tillhörde nästan utan undantag en yngre generation; der fans Balzac, Gavarni, de båda Deschamps, hertiginnan af Berry, marquis de Custine och de Castellane, m:me Catalani och m:me d'Abrantès, Horace Vernet och akademiker Briffot. Man ser att hon hade blifvit liberal på gamla dagar; hon hade för mycken esprit att beröfva sig umgänget med utmärkta personligheter derför att de tillhörde andra partier än det som hon från sin ungdom hade omfattat. Men hvad hon aldrig lärde sig att fördraga var förställning och stora ord; hon var för mycket barn af sitt århundrade för att säga

något annat än hon tänkte. Religionen hade »kommit på modet»; det var fashionabelt att gå i kyrkan och tala mycket derom. Hennes brorsdotter skämtade öfver den gamla damens otålighet vid långa gudstjenster: hon förmådde sällan höra messan till slut. »Hvad vill du, mitt barn?» svarade den uppriktiga gumman; »jag går i kyrkan, jag som andra, med full föresats att bedja den gode guden, men när jag en gång sitter der, kan jag icke låta bli att se mig om till höger och venster. Än är det en solstråle som förgyller koret och kastar omkring sig förtrollande ljuseffekter, än en ung qvinna som behagfullt knäböjer på sin bönpall. Mot min vilja tänker jag på den vackra tafla jag skulle kunna göra med den ena, ett förtjusande porträtt jag skulle kunna göra af den andra.» Mången har erfarit det samma utan att omtala det lika uppriktigt, och helt säkert var den ärliga konstnärinnans ofullkomliga andakt icke utan sitt värde inför den som ser längre än till åtbörderna.

M:me Le Brun hade en ovanligt lycklig ålderdom, som icke stördes af några krämpor. Glad, hedrad och älskad fortfor hon att ända till det sista ögonblicket intressera sig för lifvets och konstens angelägenheter. Hon älskade teatern men gick sällan dit för den osunda luftens skull: »det luktar mensklighet», som hon plögade säga. Men hon hade så mycket mer nöje af sällskapsteatrar. Hon begagnade lugnet omkring sin ålderdom för att nedskrifva sina minnen, ur hvilka vi i det föregående meddelat några utdrag, som emellertid gifva ett mycket ofullkomligt begrepp om den fina, i sitt slag klassiska tonen af detta fulländade författareskap. Hon utslocknade fridfullt vid slutet af en liten förtrolig familjefest, som gafs till en gammal väns ära. Hon var då åttatiosju år och hade öfverlevvat ett halft dussin regeringar, hvilka alla vid sin början förklarar sig definitiva och ämnade bestå i evighet.

Blick på pressen.

Om man skulle mäta vigten af offentliga frågor efter antalet af de spalter de upptaga i den dagliga pressen, då har san-

nerligen icke på långa tider förekommit någon för vårt samhälle betydelsefullare angelägenhet än hr Björnstjerne Björnsons

tvist med den danska pressen, icke en gång det regelmessiga, med mycken bitterhet mellan två af hufvudstadens stora aftontidningar afhandlade spörsmålet om storheten af m:lle Signe Hebbes lyriska och dramatiska konstnärskap. Oss, som aldrig fäst mycken vikt vid hr Björnsons politiska meningar, intresserar hans så kallade omvändelse endast så till vida, som publicitetens behandling deraf lemnar bidrag till en viktigare fråga, den om yttrandereättens och fördragsamhetens närvarande ställning i de nordiska länderna. Det har i den ultraskandinaviska pressen uppstått en formlig stormlöpfung mot hr Björnson, och man har satt honom i koteripolitikens stora bann, därför att han offentligt uttalat en mening, som är kanske den förnuftigaste af alla dem han hittills förkunnat. Men olyckan är att denna begåfvade diktare, som aldrig borde hafva befattat sig med annat än poesi och folksagor, i förra dagar bundit sig vid det specielt eiderdanska åskådningssättet med så starka band att de skurit in i köttet, och försorsa honom smärta när han försöker att något lossa på dem.

För öfrigt vore det högst orätt att neka, att många verkligen viktiga frågor under de sista dagarne varit under debatt. *Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning* har i en följd af artiklar behandlat skatteväsendet, i anledning af det tal som d:r Charles Dickson för kort tid sedan höll till sina valmän i Göteborg, och utom sina åsigtter om nödvändigheten att afskaffa grundskattorna framkastat en tanke, som nog snart kommer att göra sig allmänne gällande, om det principiellt och praktiskt betänkliga i att beskatta den fasta egendomen utan allt afseende på de skulder af hvilka den är graverad.

I *Aftonbladet* har en författare, som har mycket noga kännedom om den senaste statsrevisionen, framlagt en mängd sifferuppgifter af intresse, bland hvilka vi för ögonblicket endast fästa oss vid dem som röra de fonder som stå under kommerskollegiets förvaltning. Det ser verkligen ut som vi hafva att från fondförvaltningens sida se oss om efter de utsigtter för embetsverkens ombildning som icke vilja öppna sig från annat håll. Revisorerna sysselsätta sig mycket med manufaktur-fonden, hvars successiva minskning varit

en stående fordran vid de sista riksdagarne, och visa att en stor del af den öfriga fondförvaltningen, som nu åligger detta embetsverk, med fördel kan derifrån löstagas och förläggas på lämpligare håll. Allt nog, säger artikelförfattaren; man ser att revisorerna sökt påvisa lämpligheten att fritaga kommerskollegium från den brokiga mångfald af olikartade småbestyr som för närvarande utgör dess hufvudsakligaste sysselsättning.

Nya Dagligt Allehanda har å nyo till behandling upptagit ett af sina älsklingsämnen, den frågan: »huru länge skall oeffterrettighets-tillståndet i vår skogslagstiftning fortfora?» och spörjer i sammanhang dermed, »huru länge det kan gå för sig att pröfva ett folks tålmod, innan det på allvar gifver sitt — *consilium abeundi*», nemligen åt den närvarande chefen för finans-departementet, hvarmed tidningen för sin egen del är fullt färdig. »För vår del», heter det nemligen, »få vi med särskildt afseende fäst på denna olycksaliga skogsfråga säga, att det vore i högsta måtto önskligt, att detta skedde ju förr desto hellre, ty med all möjlig respekt för hr Wærn — och vi äro icke de som i oträngdt mål vilja lägga sten på börda — tro vi dock att han är vida lättare att ersätta än ett devasteradt, skoglöst land.» Det kan man kalla ord och inga visor. Hjelpes skogsbristen eller devastationen med så litet som ombytet af en departementschef, så är ju detta en mycket lätt utväg, men hur går det då med den verldsberömda solidariteten? Vi instämma med N. D. A. i önskvärdheten deraf att åtgärder vidtagas för bibehållandet såsom allmän egendom af de skogar som ännu icke blifvit utskiftade åt enskilde, samt för ett ändamålsenligare afverkningsätt och befordrande af skogens återväxt. Deremot tro vi med en annan tidning, *Stockholms Dagblad*, att N. D. A. i sin ifver för skogssköflingens hämmande sett sakerna nog mörkt och gjort sig skyldigt till åtskillig öfverdrift i sina anklagelser mot de s. k. skogspatronerna. En regeringsproposition i ämnet kunde ej rimligtvis väntas vid förra riksdagen, då den på riksdagens egen begäran nedsatta skogskomiténs betänkande icke afgafs förr än i december 1870, och osäkert torde vara, om skogsstyrelsen blifver färdig med sitt utlåtande så tidigt att regeringen kan fram-

lägga proposition till nästa års riksdag. Man må vara sträng, men icke orättvis, och i denna sak har hr statsrådet Wærn åtminstone hittills ingen ting förskyllat.

Nya Dagligt Allehanda har under sommaren och hösten innehållit en längre artikelföljd om den polytekniska utställningen i Moskwa. Vi dela till fullo den åsigt som uttrycker sig i sista artikelns afskedsord:

Vi hafva härmed slutat vår öfversigt af denna i sitt slag märkliga utställning. Hafva vi kunnat med vår framställning bereda edra läsare något nöje och — hvad mera är — någon nytta, så vore vårt hufvudsakligaste mål vunnit och eder tidnings önskan ju uppfylld. Att framställningen stundom blifvit mycket katalog-

artad, äro vi de första att erkänna, men det har legat i sakens natur och har icke kunnat af oss förekommas. *Ett* hoppas vi dock måtte hafva framstätt klart och påtagligt äfven af de blotta uppräknade namnen och föremålen, att den ryska kulturens ståndpunkt i ekonomiskt afseende är en helt annan, än man hos oss gemenligen föreställer sig. En lifigare kommersiel och industriel samfärdsel mellan Sverige och Ryssland, till hvilken utan tvifvel äfven denna nu afslutade polytekniska utställningen i tsarernas gamla hufvudstad gifvit ett eggande uppslag och en angenäm lockelse, icke minst genom det utomordentliga tillmötesgående och vänliga sätt, hvarpå svenskarne under denna sommar blifvit der bemötta, skall snart visa sig lända båda folken till gagn. Med en önskan, att så måtte ske, nedlägga vi pennan.

Strödda underrättelser.

Kantonalstyrelsen i Schweiz. Med anledning af den uppmärksamhet frågan om en revision af edsförbundets författning väckt i det öfriga Europa, tillåta vi oss att ur Hepworth Dixon's nya verk om Schweiz utdraga följande skildring af kantonalväsendet.

Några kantoner styra sig genom parlament, andra omedelbart genom folkförsamlingar; men hvarje kanton styrer sig på sitt eget sätt.

Omkring hälften af kantoner och halfkantoner saknar representation i ordets konstitutionella betydelse. Tänkare som gälla för auktoriteter i de demokratiska kretsarna påstå att styrelsen genom valda ombud håller på att försvinna och detta styrelsesätt endast är en öfvergångsform, hvilken samhällena måste genomgå för att komma till någon som är fullkomligare.

I första rummet, säga dessa tänkare, kommer den patriarkaliska styrelsen, derefter den absoluta kejsrerliga eller kungliga, sedan den aristokratiska eller parlamentariska. Hvari, fråga de nu, skiljer sig den representativa regeringen från den furstliga eller kungliga? Vål har valmannen rättighet att utse sin herre, men han måste dock sedermera lyda denna herre. Öfver detta styrelsesätt står ett annat, som är mycket fullkomligare och som är framåtskridandets högsta spets, sjelfstyrelsen i sin enklaste form, hvori den ringaste med-

borgare sjelf är på samma gång lagstiftare, domare och konung.

Man kan indela de schweiziska republikerna i fyra grupper. Den första praktiserar den parlamentariska demokratin, den andra den absoluta, den tredje ett slags blandad demokrati och den fjerde en ren demokrati. Till den första höra kantonerna Genève, Vaadt, Luzern, Freiburg, Argau, Basels stad, Schaffhausen, Neuchâtel och Tessin. Den andra omfattar Uri, de båda Appenzell, de båda Unterwalden, Glarus, Schwyz och Zug. Till den tredje höra Bern, Graubündten, Thurgau, Wallis, Basels landsbygd och Sankt Gallen. Zürich ensam representerar den rena och fullkomliga styrelsen i deras ögon som vilja att medborgaren skall vara på en gång lagstiftare, domare och konung.

I alla de kantoner som höra till första gruppen och representera den parlamentariska demokratin finner man ett råd som kallas Stora Rådet, och hvars ledamöter väljes af de medborgare som åtnjuta civila och politiska rättigheter, det vill säga alla som hunnit den lagliga åldern och som icke förlorat dessa rättigheter genom emigration, brott eller sinnesrubbing. Omröstningen är slutet. Det stora rådet utser inom sig ett statsråd med ett mindre antal ledamöter, och dessa båda kamrar välja med föreskrifna former en president, som har titeln Avoyer, Land-

amman eller Borgmästare, och som innehar den verkställande myndigheten. Dessa personer till samman utgöra kantonal-församlingen, hvars beslut äro ovilkorliga. Dessa tre myndigheter, presidenten, statsrådet och stora rådet, utöfva den suveräna makten.

Genève är det fulländade mönstret för denna grupp. År 1847 öfverändakastades under ett folktumult, som med stor häftighet rasade omkring stadshuset, Genève's gamla aristokratiska och feodala författning, och hvarje manlig medborgare som fyllt 21 år erhöll rätt att deltaga i valet af det stora rådet. Medborgarens befogenhet upphör så snart han inlagt sin röst i valurnan. Stora rådet, som består af en representant för hvar sexhundersextiosjette invånare, väljer för tio års tid ett statsråd af sju personer, som kunna återväljas när deras tid är utlupen. Några medlemmar återväljas så länge de lefva, men hvar och en kan ställas till ansvar och uteslutas, ehuru det sällan inträffar. Statsrådet, i hvilket Antoine Carteret spelar främsta rollen, är något litet feodalt. Genève har ett rikt och mäktigt borgerskap, som talar om baronerna Conrad, på samma sätt som en engelsman talar om Wilhelm Eröfraren och hans vasaller. De äro rika nog att icke behöfva sysselsätta sig med handel eller yrken, och de sköta derföre politiken eller egna sig åt litteraturen och sköna konsterna: de räkna bland sig sådana män som Saussure, Necker, De Candolle och De la Rive. Denna klass har djupa rötter i samhället, och ingen gatkravall förmår att upprycka dem, ty deras lärdom, rikedom och personliga anseende äro den grund på hvilken deras politiska makt hvilar. Genève är således en parlamentarisk demokrati, med en lång rad af patriciska familjer, bland hvilka demokraten med sin studsare och sin voteringsedel utser sin herre och sänder honom till stadshuset.

I den andra gruppen af kantonen, som representerar den absoluta demokratien, konstituera sig alla inskrifna medborgare en gång om året såsom primärförsamlingar, för att välja sina embetsmän, slita sina tvister, bevilja sina skatter, döma sina brottslingar och votera nya lagar. Denna församling eger rum en söndag under sommaren, alltid på en söndag, under bar himmel, på någon äng, något torg eller någon

öppen plats i skogen. Valmännen komma beväpnade. Hvarje medborgare måste vara beredd att under pågående session bevisa sin medborgarerätt, i händelse någon bestrider den, men bevisningen är lätt för en hederlig man. Hvilken kommun tillhör han, och hvilka äro hans vitnen? En kommun är ett slags regemente, som är indeladt i kompanier och sektioner, hvarje medborgare har sin rang i ledet, man märker genast om någon är frånvarande, och ingen främmande kan insmyga sig i stället. Kantonal-församlingen liknar en armé och icke ett folkmöte. En hvar har rätt att votera, så vida han icke har fattigunderhåll, är bankruttör, brottsling eller utan fast bostad. Om någon har förverkat sina medborgerliga rättigheter, så mycket sämre för honom; han kan skatta sig lycklig, om han icke blir dödad på stället. Dessa kantonal urförsamlingar erbjuda en ytterst pittoresk anblick.

Låt oss taga Uri såsom ett exempel ur andra gruppen. Medborgarne i Uri, katoliker och protestanter, herdar, bärare, vägvisare, stengetjägare, värdshusvärdar, timmermän o. s. v. anförtro sin frihet åt ingen — de minnas Walter Fürst och Wilhelm Tell. Vid hvarje steg finna de någon erinring från den tid då de voro förtryckte såsom lifegna, och då de reste sig som fria män. Hvad de då vunno genom sitt mod och sin djerfhet erna de behålla genom sin vaksamhet. Icke anförtroende åt något råd att stifta eller afskaffa lagar, lägga de sin kantons suveräna makt i folkförsamlingens händer.

På ett bösshäll från Bürglen i Schäckendalen, der Tell föddes och det till hans minne uppresta kapellet står bredvid bryggan öfver Schäckebach, mellan landsvägen och strömmen, ligger en äng, hvarest männen af Uri sedan sekler församlat sig för att rådslå om kantonens angelägenheter. En gång om året, den första söndagen i maj, medan snön ofta betäcker marken och Reuss rullar sina isstycken, begifver sig Uris landamman, beledsagad af en skara till häst, från Altdorf; framför honom tåga med musik i spetsen några kantonal troppar med kantonens baner, ett ofantligt oxhufvud, buret af rättstjenare i gula och svarta drägter; två män i den gamla schweiziska drägten bära de berömda hornen af Uri, kantonens sinnebild och palladium.

Männen från Andermatt och Wasen nedstiga från de högre belägna Reuss-dalarna; de från Brisen och Stössi komma genom Maderanerthal, de från Bürglen och Spiringen genom Schächenthal; de som bo i Seedorf och Attinghausen färdas öfver Reuss. Hvarje medborgare i Uri som fyllt tjugo år och icke hör till presterskapet är förbunden att infinna sig i församlingen; man uppförer en ställning på marken och sätter upp Uris horn, trumpetens ljuder och laudamannen intager sin plats såsom ordförande. Derpå begynner denna lagstiftande församling på en dag. En rätts-tjenare uppläser föredragningslistan: något regemente som skall göras fulltaligt, en väg att anlägga, en dam att uppföra, en skogsfällning som skall företagas, en på-laga att bevilja, kanske en embetsman som skall straffas, en eller annan lag att förändra eller stifta. Hvarje medborgare kan begära ordet; man hör hans förslag; om-röstningen sker med händernas uppräkan-de. Från församlingens beslut är ingen appell. När allt är afgjordt och förhand-lingarne slutade, släcka konungarne af Uri sin törst i ölståndor, nedrifva sin estrad och tåga hvar åt sitt håll, under det att de röka sina pipor eller sjunga gamla pa-triotiska sånger.

Graubündten ger oss ett passande exem-pel på den tredje gruppen, den blandade demokrati. Denna kanton innehåller en sådan gyttring af olika racer, att hvarken det gamla Grekland eller det moderna Caucasus företer något dermed jemförligt: sådan är mångfalden i religion, språk, seder och lagar. I Chur känner man intet annat namn än de grås förening — Graubündten, eller Gotteshaus-bündten, kyrko-föreningen, eller Zehn-gericht-bündten, de tio jurisdiktionernas förening. Men hälften af inbyggarna begagnar intet af dessa namn, ty de äro af celtisk race och tala ett an-nat språk. Af dessa benämnas kantonen Lia Grischa, Lia de la Dé och Lia dellas désch dretturas. Celtiska och tyska inbyg-gare äro blandade i den brokigaste före-ning; de förre äro i allmänhet katoliker, de senare protestanter, men hvarken racer, gränser eller språk bestämma med nog-granhet den religiösa skilnaden: Disentis är katolskt, Stanz protestantiskt och Chur båda delarne. Luteranerna i Chur bebo den lägre delen af staden och äro köp-

män; katolikerna äro nästan alla rika gods-egare och bo omkring det biskopliga slot-tet. Katolikerna utgöra omkring 40, och protestanterna närmare 50,000.

Från Oberalp till Chur möter man oupp-hörligt gamla adliga och ecklesiastika slott, feodalborgar på höjderna, kloster och stifts-kyrkor på slätterna; husen i städerna äro sirade med vapensköldar och andra ridder-liga sinnebilder. Under sekler var detta land hemsökt af feodalherrarnes förtryck, till dess att folket blef otåligt, reste sig och ingick dessa många kommunalförbund som gifvit kantonen dess namn. Ligorna tillväxte, och alla byar som dittills föga brydde sig om politiken slöto sig till dem. Senare bildade sig tre förbund, det grå, så kalladt af böndernas kläder, med sitt säte i Trons, Gudshusförbundet i Chur och Zehngerichtsförbundet i Majenfeld. Namnen på dessa ligor äro nästan glöm-da, men saken består. Kantonen är delad i 14 distrikt, 39 kretsar och 205 kommu-ner. Hvarje krets utgör en särskild repu-blik. Chur har namn, heder och vär-dighet af hufvudstad: der samla sig om-buden från kretsarne. Rådets sammanträ-den äro hemliga, och de offentliga ange-lägenheterna skötas suveränt. Men dessa deputerade äro ändå tvungne att handla i öfverensstämmelse med folkopinionen: de kunna icke pålägga en skatt eller besluta en lag utan hela folkets bifall. Alla vig-tiga frågor voterar i distrikten, och bön-derna kunna i sina primärförsamlingar kull-kasta de konstigaste kombinationer som herrarne i Chur uttänkt och utarbetat.

Zürich är det enda exemplet i Schweiz på en ren demokrati, men denna kantons styrelsesätt är tillräckligt märkvärdigt för att förtjena sitt eget kapitel.

Fuktiga boningar. Under en tid då man så ofta hör talas om förgiftning ge-nom gröna tapeter, kan det vara skäl att påminna sig det gamla ordspråket: »ett hus som fuktar är värdt sin vigt i arsenik».

<i>Innehåll:</i>		Sid.
Strafflagar och fängelseväsende I . . .		705.
Madame Vigée Le Brun		710.
Blick på pressen		716.
Strödda underrättelser:		
Kantonalstyrelsen i Schweiz m. m. .		718.